

Asutawa Kogu

5. istungjärk. **Protokoll nr. 161 (7)**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 26. oktoobril
1920. a. kell 5 p. l. Toompea lossi
Walges saalis.

Kokku on tulnud 87 Asutawa Kogu
liiget.

P ä e w a k o r d :

1. Asutawa Kogu nimele antawate
palwete läbiwaatamise komisjoni ette-
panekud:

a) a r m u a n d a :

- 1) Herbert Juhani p. Nõmberg'ile;
- 2) Edgar Jaani p. Keldrimägi'ile;
- 3) Edgar Kaarli p. Schmiedeberg'ile.

b) k a r i s t u s t k e r g e n d a d a :

- 1) Alfred Jaani p. Zirk'ile;
- 2) Karl Jaani p. Palm'ile;
- 3) Aleksander Jaani p. Kalaus'ile;
- 4) Iwan Romani p. Egorow'ile;
- 5) Eduard Wiido p. Hermson'ile;
- 6) Nikifor Matwei p. Kononow'ile;
- 7) Filipp Timofei p. Waskow'ile;
- 8) Jaan Liisa p. Kiwi'ile;
- 9) Johannes Hansu p. Wiinalas'ile;
- 10) Mihail Iwanow'ile;
- 11) Eduard Juhani p. Hindrikson'ile;
- 12) Arhip Gunin'ile;
- 13) Feodor Marnausow'ile;
- 14) Olga Sergejewale ja
- 15) Maria Peetri t. Slobkin'ile.

2. Seaduseelnõu maakonnanõukogude
walimise seaduse muutmise ja täienda-
mise kohta — III lugemisel.

3. Wabariigi Walitsuse liikmete wali-
mine.

4. Seaduseelnõu riiklikkude tööstus-
ja kaubandusettewõtete põhimääruste
kohta — rahaasjanduse komisjoni ette-
panek.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal abisekretäär **A. Jür-
man**.

Koosolek algab kell 5.40 min. p. l.

Juhataja **A. Rei**: Awan Asutawa
Kogu koosoleku.

1. Asutawa Kogu
otsused armu
anda ja karistust
kergendada päe-
wakorras (punkt
1.) nimetatud 18-le
isikule.

Asutawa Kogu
nimele antawate
palwete läbi-
waatamise kom-
misjoni aruandja
N. Talts: Asutawa
Kogu nimele antawate
palwete läbiwaata-
mise komisjon waatas läbi Edgar
Jaani p. Keldrimägi, Edgar Kaarli p.
Schmiedeberg'i ja Herbert Juhani p.
Nõmberg'i poolt antud palwed neid
armuandmise kohta ja leidis, et neid
süüdistatakse selles, et nemad on wõlt-
situd orderiga 30 puuda gasoliini warus-
tuswalitsuse ladudest wälja wõtnud
ja on tahtnud seda gasoliini isiklikuks
otstarbeks ära kasutada. Sõjawäe ring-
konnakohus on määranud Edgar Keldri-
mägi'le 8 kuud wangistust, Edgar
Schmiedeberg'ile ka 8 kuud wangistust ja
Herbert Nõmberg'ile 1 aasta wangiroodu.
Sõjawäe ringkonnakohtu otsus on saade-
tud sõjawägede ülemjuhatajale kinnita-
miseks, kes kohtuotsuse täitmise edasi
lükkas ja Nõmberg'i sõjallinile saatis, et
näha saada, kas wiimane mõistab oma
süü ära teenida. Nõmberg ja teised sõdu-
rid on sõjawäeteenistuses kauemat aega
wiibinud ja Asutawale Kogule tunnistu-
sed ette pannud, kuidas nad sõjawäes on
teeninud. Palwete läbiwaatamise kom-
misjon, asjaolusid järele kaaludes, leidis,
et nimetatud sõdurid oma wahwusega
süü on lunastanud, ja ära kuulates sõja-
wäe prokurööri arwamist, kes ka kom-
misjoni koosolekul wiibis, otsustas Asu-
tawale Kogule ette panna kõigile kolmele
armu anda.

Juhataja **A. Rei**: (Hääleta-
takse.) Ettepanek on nähtawa
enamusega wastu wõetud.

Aruandja **N. Talts**: Alfred
Jaani p. Zirk on 2. diwiisi tagawara-
pataljoni wäljakohtu poolt omawolilise
polgust lahkumise pärast 10 aastaks sun-
nitöole mõistetud. Silmas pidades, et
Alfred Zirk lühemat aega on sõjawäe-
teenistusest ära olnud, leidis komisjon
wõimaliku olewat temale karistust ker-
gendada 1 aasta 6 kuu wangistuseni.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja N. Talts: Nikifor Kanonow'ile on 1. oktoobril 1919. a. sõjajäljakohtu poolt 4 aastat sunnitööd mõistetud. Palwete läbiwaatamise komisjon, seda asja läbi waadates, leidis võimaliku olewat tema karistust kergendada ja temale määrata 1 aasta 1 kuu wangistust.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja N. Talts: Filipp Waskow on 2. diwiisi tagawarapolgu jäljakohtu poolt ülemale wastuhakkamise pärast 8 aastaks sunnitööle mõistetud. Komisjon seda asja läbi waadates leidis, et see õieti mitte wastuhakkamine ei olnud, waid ainult omaette nurisemine, ja ei ole mitte sõjaliinil juhtunud, waid seljataga wäeosas, ja leidis võimaliku olewat karistuseks määrata 8 kuud wangistust.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja N. Talts: Jaan Kiwi on mõistetud sõjajäljakohtu poolt kõigi õiguste kaotamisega wangi roodu sõjawäeteenistusest kõrwalehoidmise pärast. Silmas pidades seda, et ta lühemat aega ära on olnud, paneb komisjon ette tema karistust kergendada ja määrata üks aasta wangistust.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja N. Talts: Iwan Egorow'ile on 2. piirikütipataljoni jäljakohtu poolt 5 tüki seebi üle piiri wiimise eest 2 aastat parandusmaja wangistust mõistetud. Ta on 15 aastat wana ja süütegu wäike, sellepärast otsustas komisjon tema trahwi kergendada ja anda teda wanemate walwe alla.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja N. Talts: Eduard Hermson on 2. diwiisi tagawarapataljoni kohtu poolt kõigi õiguste kaotamisega 11 aastaks sunnitööle mõistetud selle

eest, et tema wäeteenistusest lahkus, Wenemaale läks ja sealt uuesti tagasi tuli, kus ta kinni wõeti. Ta seletab ise, et ta põhja wäeosas teenistusesse on läinud ja mitte enamlaste pool pole olnud. Komisjon waatas asja läbi ja leidis, et kuigi tema teises wäeosas teenistuses oli, oli ta omawoliliselt üle läinud ja peab selle eest karistatud saama. Komisjon leidis võimaliku olewat temale määrata 1 aasta ja 1 kuu wangistust.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja N. Talts: Eduard Hendrikson on 5. Rakwere jalawäepolgu jäljakohtu poolt mitte õigel ajal teenistusesse ilmumise pärast kaheks aastaks wangi roodu mõistetud. Nagu asjast näha on süüalune ambulantsist roodu saadetud, kuid koju läinud, kus ta warsti kinni wõeti. Komisjon leidis võimaliku olewat temale määrata 11 kuud wangistust.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja N. Talts: Arhip Gunin on sõjawäeteenistusest kõrwalehoidmise pärast kuueks aastaks sunnitööle mõistetud. Ta seletab, et ta haiguse pärast pole wõinud rahwawäe komisjoni ilmuda, kuid tunnistusi ette panna selle üle temal ei olnud. Waremalt Wene walitsuse ajal on ta haiguse pärast teenistusest wabastatud, kuid pärast teenistusse wõetud. Silmas pidades, et tema terwis tõesti nõrk oli ja perekondlikud olud ka raskusi tekitanud, arwas komisjon võimaliku olewat määrata temale 11 kuud wangistust.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja N. Talts: Feodor Marnausow on 20 naela soola üle piiri wiimise eest 2 aastaks 6 kuuks parandusmaja mõistetud. Süüalune on 13 aastat wana. Parandusmajas kinnipidamine wist teda wäga palju ei parandaks, sellepärast paneb komisjon ette teda wanemate walwe alla anda.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja M. Neps: 26. augustil 1919. a. mõistis sõjaringkonnakohus Johannes Hansu p. Wiinalas'i § 127. põhjal kõigi õiguste kaotamisega 8 aastaks sunnitööle selle eest, et tema tõrkus sõjariista kätte võtmast. Johannes Wiinalas ilmus sõjawäeteenistusse ja oli valmis kõiki teisi tema peale pandud kohustusi täitma, välja arvatud sõjariistaga ümberkäimine. Tema ilmus teenistusse õigel ajal, õigele kohale, kuid ilma sõjariistata. Armuandmise komisjon vaatas tema palve läbi ja leidis, et tema usulistel põhjustel seda teinud, ja on nüüd juba rohkesti 1½ aastat wangis istunud, sellepärast paneb komisjon ette Asutawale Kogule järgmist: Johannes Wiinalas'ile 26. aprillil 1919. a. sõjawäe ringkonnakohtu otsuse järele mõistetud karistust kergendada, määrates 1 aasta 2 kuud wangistust.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja H. Raudsepp: 2. juulil 1920. aastal mõistis 2. piirikütipataljoni sõjawäljakohus Mihail Iwanow'i ühes kõigi õiguste kaotamisega 2 aastaks wangiroodu selle eest, et tema 1 puuda soola üle piiri tahtis wiia. Silmas pidades, et see küla, kust Iwanow pärit on, enne Eesti alla kuulus, seega siis Iwanow sarnasesse seisukorda sattus, nagu kaitsja seletas. Arwesse võttes, et Iwanow 18 aastat wana, tegi komisjon ettepaneku karistust kergendada, määrates temale 8 kuud wangistust, et tema kewadiseks põllutööajaks wõiks wabaks saada, kui ainuke tööjõuline isik perekonnas. Kui tema ka suweks wangi jääks, saaks see karistus wäga raskelt terve perekonna peale mõjuma. Sellepärast teeb komisjon Asutawale Kogule ettepaneku Mihail Iwanow'i karistust kergendada, määrates 8 kuud wangistust.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja J. Sitska: Karl Palm on sõjawäekohtu poolt kõigi õiguste kaotamisega 1 aastaks wangi mõistetud omawolilise lahkumise pärast teenistusest. Seda silmas pidades, et nimetatud Palm kõigest 8 päewa ära oli ja ise wabatahtlikult tagasi ilmus oma kohuste täitmisele, leidis komisjon wõimaliku

olewat tema karistust kergendada ja paneb ette temale ainult 2 kuud wangistust määrata.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja J. Sitska: Aleksander Kalas on sõjawäe ringkonnakohtu poolt §§ 128 ja 134 põhjal kõigi õiguste kaotamisega 4 aastaks sunnitööle mõistetud omawolilise wäeosast lahkumise pärast. Komisjon, asjaga lähemalt tutwunedes, leiab, et Kalas karistust küll ära teeninud on, kuid silmas pidades, et karistus mõnesugustel põhjustel liig raske, otsustas komisjon Asutawale Kogule ette panna Kalas'i karistust kergendada, määrates temale 1 aasta 1 kuu wangistust.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja J. Sitska: Olga Sergejewa wõeti kinni, kui tema 1½ puuda soola üle piiri Petersi wiia tahtis. Tema mõisteti 2. piirikütipataljoni sõjawäljakohu poolt salakaubawedamise pärast 1 aastaks parandusmaija. Olga Sergejewa palub omale armu anda, silmas pidades, et ta alles noor on — 17 aastat wana — ja see temal elus esimest korda on juhtunud. Ta on seda suures puuduses feinud. Komisjon vaatas palve läbi ja leidis, et Olga Sergejewa süüteo karistust wõib kergendada — mõistes temale 3 kuud aresti.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja J. Sitska: Maria Peetri tütar Slobkina sõitis Tartu haigemajast Peipsi poole ja ostis teel 55 grammi sahariini, mis tema juurest leiti, ilma et temal luba oleks olnud seda wedada. Selle süüteo pärast mõistis 2. piirikütipataljoni wäljakohus Maria Slobkina lubata sahariiniwedamise pärast kõigi õiguste kaotamisega 1 aastaks 6 kuuks wangiroodu. Maria Slobkina palwet läbi waadates leidis komisjon wõimaliku olewat karistust kergendada ja Maria Slobkina'le mõista 6 kuud wangistust.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu võetud.

2. Seadus maakonna nõukogu walimise seaduse muutmise ja täiendamise kohta — III lugemisel.

Oma walitsuse komisjoni aruandja **H. Nurk** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega seaduse pealkiri ja tekst.

Seadus maakonna nõukogude walimise seaduse muutmise ja täiendamise kohta („Riigi Teataja“ nr. 147/148 — 1920. a.).

§§ 3—5 ära kaotada.

§§ 14—23 ära kaotada ja nende asemele wõtta:

„§ 14. Maakonna nõukogu walimistel on tarwitusel Riigikogu walimise seaduse §§ 17—22 („Riigi Teataja“ nr. 105/106 — 1920. a.) ettenähtud hääleõiguslikkude kodanikkude nimekirjad.“

§ 25. sõna „kuusteistkümmend“ asemele wõtta „kolmkümmend“.

§ 34. sõna „kaksteistkümmend“ asemele wõtta „kaskümmend neli“.

§ 36. „10“ asemele wõtta „22“.

§ 65. juurde lisada:

„Märkus: Üksikut kandidaati tähendamata äraantud walimisedelid loetakse ühewäärilisteks nimelistele hääletele, kuid kandidaatide nimekirja järjekorras arwates (§ 48).“

§ 69. muuta järgmiselt: „Isikud, kes süüdi on tegude toimepanekus, mille sihiks on maakonna nõukogu walimiste wabadust, õigust ja korralikkust rikkuda, wõetakse wastutusele Riigikogu walimise seaduse §§ 91—110 põhjal („Riigi Teataja“ nr. 105/106 — 1920. a.)“.

§ 79. „1923. a.“ asemele wõtta „1924. a.“

§ 80. muuta järgmiselt: „Maakonna nõukogu liikmete arw määratakse kindlaks eelmise maakonna nõukogu poolt iga wiietuhande elaniku kohta üks liige, kuid mitte vähem, kui 15 ja mitte rohkem kui 25 liiget.“

Juhataja **A. Rei**: Kolmanda lugemise lõpul tuleb seadus terwena hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduseelnõu III lugemisel wastu wõetud.

Aruandja **H. Nurk**: Ma panen ette seadus wastu wõtta ilma redaktsiooni komisjoni andmata.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **H. Nurk**: Teen ettepaneku tunnistada, et sellel seadusel on edasilükkamatuse iseloom.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

3. Wabariigi Walitsuse liikmete walimine.

Pärast seda, kui Wabariigi Walitsus endises koosseisus teatas Asutawale Kogule, et ta oma wolitused maha paneb, pööras Asutawa Kogu esimees rühmade poole ja pidas nendega läbirääkimisi uue walitsuse moodustamise kohta. Pärast läbirääkimisi üksikute rühmadega tegi Asutawa Kogu esimees ettepaneku rhs. Piip'ile uue walitsuse moodustamise kohta. Rhs. Piip on selle ettepaneku wastu wõtnud ja pärast läbirääkimisi teinud järgmise ettepaneku:

„Asutawa Kogu esimehele **A. Rei**’le. Wäga austatud härra esimees. Mul on au teatada, et Teie ülesandel olen kawatsenud Wabariigi Walitsust moodustada järgmises koosseisus:

Pea- ja sõjaminister — **Ants Piip**.

Wälis- ja kohtuminister — **Otto Strandman**.

Töö-hoolekande- ja siseminister — **Lui Olesk**.

Kaubandus-tööstus- ja teedeminister — **Johan Kukk**.

Põllutööminister — **Theodor Pool**.

Haridusminister — **Jüri Annusson**.

Rahaminister — **Karl Baars**.

Toitlusminister — **Peet Johanson**.

Tallinnas, Toompea. 26. oktoobril 1920. a. Täieliku austusega (allkiri) **Ants Piip**.“

Soowitakse sõna wõtta walimise korra kohta?

A. Schipai (rhw.): Teen ettepaneku waheaeg määrata.

Juhataja **A. Rei**: Akl. Schipai poolt on ettepanek tehtud waheaeg määrata. Panen hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud waheaeg määrata. Kas tehakse ettepanekuid waheaja pikuse kohta? (**A. Schipai**, rhw.: ¼ tundi.) On ettepanek tehtud ¼ tundi waheaga määrata. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ette-

panek vastu wõetud. Kuulutan ¼-tunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 6.10 min.

Pärast waheaega jätkub koosolek kell 6.25 min.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal abisekretäär **A. Jürman**.

J. Järwe (rhw.): Austatud rahwa-saadikud! Eesti rahwaerakonna rühma nimel on mul au järgmist ette kanda: Meie riigi saatuse kohta otsustawa ja suure tähendusega on riigi eelarwe, ja soowitaw oleks, et see juba tulewaks aastaks tasakaalu wiidaks. See on otsustawa tähendusega, et reform sõjawäeliste kulude kokkuhoidmise mõttes otsekohe läbi wiidaks. Kuid ilmingimata on selle juures tarwilik, et see reform läbi wiidaks kõigi mõjuwõimsamate sõjawäge juhtiwate jõudude heatahtlikul kaastege-wusel, ilma et selle juures sõjawägi riigi-kaitse mõttes langeks. Selle soowi teos-tamist meie ettepanud walitsuse kokku-seade juures ei usu ja ei looda. Wabariigi Walitsuse eelarwe puudujäägis, mis tä-nawu kunni 1 miljard 800 miljonit ulatas ja tõsise katastroofini ähwardab minna, on peale sõjaministeeriumi kõige suure-maks kulutajaks raudtee, posti- ja tele-graafiasutused. Selle suure puudujäägi kõrwaldamine nõuab raudteede kulude kokkuhoidmist, mis juba käimas. Teede-ministeeriumi juhtimine nõuab täit asja-tundmist. Walitsuse uues koosseades on kaubandus-tööstusministeerium antud sel-lele, keda sel alal asjatundjaks pidada ei saa. Siis rahwuswahelisest seisukohast. Praegusel silmapilgul on wõimalus Eesti wabariigi tulewiku kohta kawatsusi läbi wiia; väljaspool välispoliitika juhtimi-ne nõuab enam kui wilunud tööjõudu, kuna ettepanud Wabariigi Walitsuses välispoliitikat tahetakse anda mehe kätte, kellel ühtlasi kohtuministeerium juhtida on. See kõik on meie rahwaera-konna rühmale täiesti wastuwõtmatu, ja ettetoodud põhjustel on meie rühm ette-panud Wabariigi Walitsuse vastu ja ei wõi wastutust selle walitsuse eest mitte oma peale wõtta ja jätab oma hääled eel-seiswatel walimistel andmata.

J. Lattik (krst.): Wäga austatud rahwasaadikud! Kristlik rahwaerakond on walitsuse kriisi rutulise lahendamise poolt alati olnud ja on oma poolt ikka krii-side puhul lepitawale seisukohale asunud. Kristlik rahwaerakond ei ole ka põhimõt-

telikult selle vastu, kui tööerakond wa-bariigi walitsemise üksi iseenda kätte wõtab. Kuid siiski ei saa kristlik rahwa erakond silmas pidades uue walitsuse koosseisu, mis siin ette pandud, selle kõigega nõus olla. Meie teame, et meie riik on raske seisukorras, ja meie teame, et meie riigi walitsemine peab minema niisuguse walitsuse kätte, kellel juba ette suurte hulkade poolehoid on kindlustatud. Selles ministrite nimekirjas näeme meie isikuid, kes oma siiamaaalse tegewusega sallimata kitsarinnalsust üles on näida-nud ja kodanikkude eluõigusi haawanud, mida kultuurilm mitte ei ole teinud. Ma ei taha siin nimetamata jätta uut haridus-ministrit, kes milgil tingimusel ei saa wõita lugupidamist nende poolt, kes kristlikku haridust ja kultuuri omaks tun-nistawad. Tööerakond on oma nimekirja isiku wõtnud, kelle poolt meie hääletada ei saa. Oleks tööerakond esinenud teise koosseisuga, wõib olla oleks meie otsus teistsugune olnud.

K. Ast (sd.): Minul on au Asutawa Kogu sotsiaaldemokraatliku rühma poolt teatada, et meie rühm otsustanud on ülesseatud walitsuse koosseisu poolt hääletada. Katsuge Eesti keelega läbi saada, härra Lattik. Meie ei ole Saksa jutlusel kirikus. Otsustasime poolt hääle-tada, ilma et meie selle juures milgil kombel ennast uue walitsusega sidunud olek-sime. Jääme riiklikule alusele, millel Eesti sotsiaaldemokraatlik tööliste partei ka senni on seisnud, ja tahame kõigis riigielu küsimustes kaasa kõneleda. Jätame endale õiguse uue walitsuse järele walwata, nagu meie senni walwanud oleme, toeta-des seda walitsust nendel juhtumistel, kus walitsuse sammud riigi heakäekäigu jaoks on astunud, ja lubada endale arwus-tust selle järele, kui palju walitsus oma tegudes seda ära on teeninud. Üksikute isikute arwustamist ettepanud kabinetis ei pea meie endale mitte sündsaks lubada. Meie loodame, et uus walitsus töötab, nagu ühisele kabinetile see omane on, kindla kawa järele, nii et üksiku isiku tahtmine seal mitte suurt osa etendada ei saa, nagu nähtawasti üks rahwaesitaja-test kartis. Tahame loota, et uus walit-sus suudab ja oskab maad Riigikogu walimisele wiia, et ta tarwiliku walimise wabaduse wõimaldab, ja et ta eriti piiri paneb nendele imelikkudele nähtustele, mis wiimasel ajal meie siseriiklikus elus nähtawale on tulnud. Selles lootuses ja

ühtlasi oma partei positsioonidele kindlasti truiks jäädes hääletame ettepanud walitsuse poolt.

H. Kruus (is.): Meie rühmal on juhul olnud mitmel puhul Asutawas Kogus oma seisukohta awaldada kodanliku walitsuse wastu üldse, samuti ka iga üksiku juhtumise puhul läinud koalitsiooniwalitsusele, kui ka erakonnawalitsusele. Nüüd on lõppenud ühe erakonna walitsus ja algab teise oma. See erakond asub Asutawas Kogus pisut pahemal pool endisest, kuid meie leiame siiski, et sisuliselt muudatusi ei ole olnud. Mitte tarwilikuks pidades muuta oma seisukohta, mis awaldasime eelmise walitsuse ajal, pean ma tähendama ainult, et meie seisukoht ka selle walitsuse koosseisu wastu mitte teistsugune ei ole. Sellepärast hääletab meie rühm ettepanud walitsuse wastu.

Juhataja **A. Rei**: Panen Wabariigi Walitsuse koosseisu ettepanud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on Wabariigi Walitsus ettepanud koosseades walitud.

4. Wabariigi Peaminister H. Walitsuse Piip: Austatud Asutawa Kogu esimees, austatud rahwaesitajad! Mul on au

Wabariigi Walitsuse nimel Asutawat Kogu tänada awaldatud usalduse eest praegu lõppenud Wabariigi Walitsuse liikmete ametisse walimise puhul.

Teile kõikidele on arusaadaw, et sellel lühikesel ajal, mis Riigikogu walimiseni jääb, Wabariigi Walitsusel wõimatu saab olema suuri põhjalikke muutusi ja uuendusi läbi wiia. Wabariigi Walitsus saab enam-wähem jookswate asjade ajamisega ametis olema, katsudes kindlustada riiklikku korda sisemaal ja väljaspool ning luua Riigikogu walimisteks tarwilikku waba wõimalust. Sellepärast ei pea Wabariigi Walitsus tarwilikuks üksikasjaliku deklaratsiooniga esineda, waid märgib ära need põhimõtted, mis ta wõtnud oma tegewuse juhtnõõrideks. Wabariigi Walitsus seab oma ülesandeks:

1) Välispoliitiliselt jätkata wõitlust Eesti iseseiswuse tunnustamise eest ja hoides kõigesõbralikumal wahekorda Lääne-Euroopaga, liitriikidega ja Balti

riikidega ja andes kindlamat kuju meie wahekorrale Wenemaaga.

2) Sisepoliitiliselt panna maksma hariliku seadusliku korra, ära kaotades järk-järgult sõjaseadust ja erakorralisi wolitusi.

3) Haridusalal järjekindlalt ellu wiia Asutawa Kogu poolt wastuwõetud kooliseadusi.

4) Majanduslikult: a) järjekindlalt teostada Asutawa Kogu poolt wastuwõetud maaseadust, b) tööstuse alal wastu tulla oma- ja wäljamaa kapitaalile meie tööstuse edendamiseks, c) kaubandusalal ära kaotada wäärnähtused ja kuritarwitused, kutsudes kaubanduse korraldamisest osa wõtma seltskondlikke organisatsioone, d) walmistada Riigikogule ettepanemiseks 1921. aasta jaoks riigi sissetulekute ja wäljaminekute eelarwe, wõttes aluseks kõigepeinlikuma kokkumõeldmise riigi majapidamises.

Oma tegewuses riigi walitsemisel tahab walitsus töötada lähedas ühenduses ja kooskõlas rahwaesitusega.

5. Läbirääkimised Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni puhul ja üleminekuwõimeli wastuwõtmine.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud rahwasaadikud! See walitsuse deklaratsioon oli lühikene, aga ta kõneleb nii mõneski asjas selget keelt, ja sellepärast on kerge

tema kohta seisukohta wõtta. Ühes tähtsamas asjas pean mina otsekohe eitawa seisukoha wõtma. Hädaohtlik oleks nüüd tõesti teostada seda osa deklaratsioonist, millega meile nüüd 1½ kuu jooksul lubatakse järk-järgult sõjaseisukorra kaotamist. See wõib ju küll hüüdsõnaks olla, kui tahetakse teatawat meeolelu luua üksikutes rahwakihtides. Kuid ma loodan, et Wabariigi Walitsus uues koosseades mitte ei andu meeoleolupoliitikale, mitte ei käi selle järele, mis üks wõi teine ringkond temalt heameelega ootab, kui üldine riigi seisukord ja riigi saatus temalt teist nõuab. Meie ei saa siin välispoliitikast mitte palju kõneleda. Uus peaminister tuleb wäljamaalt, kus tema tegew oli wälispoliitika alal. Küllap temal teada on palju jõude, mis tegewad on praegu rahwuswahelises elus.

Kui tema neid jõude silmas peab, siis ei saa tema ja tema kaastöölised mitte salata, et praegusel silmapilgul wäga palju wõimalusi on, mis meie riigi saatus

kohta wõiwad rasket mõju awaldada. Kujunemas on kombinatsioonid ja on tekkinud jõudude wahakordi, mis meie noore riigi saatuse kohta wõiwad tuua tagajärgi, mida praegusel silmapilgul mitte ei saa tõsiselt ette öelda, mis aga wõiwad väga tõsised olla. Igaks juhtumiseks peab aga meie riik walnis olema oma jõudude korralduse poolest ja oma jõudude teguwõimsuse poolest. Sest igal konjunktuuril peame kaitsma Eesti iseseiswust kõigepealt ise. Mis väljaspoolt tuleb ja kuidas rahwuswaheliselt meie peale waadatakse, see on teisejärgu küsimus. Esimese järgu asi on, et meie ise mehed oleme. Sellest seisukohast soowitan ma küll uuele walitsusele ja tema juhile enne väga tõsiselt järele mõelda, kas saadakse nüüd tõelikult selle peale mõelda, et meie oma sõjawäge paratamatult vähendame ja ühtlasi ka sõjaseaduse kahe kuu jooksul järk-järgult ära kaotame. See ei ole mitte tähtsusetu meie riigikaitseasjale, kui meie oma riigiwõimule anname teatawaid kindlustusi, et ta tarbekorral saab jõudusid liikuma panna hoogsamalt, rutemalt ja kindlamalt, kui seda meie riigi harilikud seadused lubawad. Neid instrumente ja wahendeid, mida sõjaseadus riigikaitse alal pakub, käest panna on kerge, neid uuesti muretseda on aga raske. Ei ole ka öeldud, et siseriiklikus elus peab sõjaseadust tarwitama kodanikkude üleasureks kitsenduseks. Kui kord aeg tuleb, wõidakse arwustada sennist Wabariigi Walitsuse tegewust rahulepingu tegemise järele ja siis ei saa wististi erapooletud otsustajad tunnistamata jätta, et sõjaseaduse läbi antud wõimalusi sennine Wabariigi Walitsus kuidagi ülearu kasutanud ei ole kodanikkude wabaduste kahjuks. Meil on aga tarwis, et meie mitte uuesti ei hakka ennast korraldama, kui seda tarwis tuleks riigikaitse mõttes. Sellepärast arwan ma, et wara on liiga suuri töotusi anda. Ja kui nende täitmiseks liiga palju tehakse, siis kahetsetakse tagant järele. Muidugi kõneldakse uue Wabariigi Walitsuse deklaratsioonis sellest, et eelarwe wiiakse tasakaalu kõigepealinlikuma kokkuhoidlikuse mõttes. Kõneleme nüüd päris lausa ja awalikult: meie riigi eelarwe puudujäägi seisukord on tõsisem, kui seda enne eelarwe kokkuseadmist arwati. Üks miljard kaheksasada miljonit marka puudujääki. (J. Piiskar, is.: On kodanliku walitsuse teene.) See ei ole mitte kodanliku walitsuse teene, waid

just äärmised pahempoolsed on oma tegewuse läbi nii mõnegi miljoni juurde lisanud. Oli tarwis seal mitmesuguseid jõudusid liikuma panna, et kommunistlikkude iseseiswate jälge ajada ja neid tabada õigel ajal. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Seda olete teie teinud küll!) Wast liig wahet, ja ehk tunnete pärast rohkem pahempoolsete walitsuse ajal, kui ennast jälle liigutama hakkate. Lugu on nii, et meie puudujäägi-katastroofi wastu wõitlemises mitte ainult üldiste töotustega edasi ei saa, waid meil on päris rehkendusülesanne täita. Meie peame oma riigi eelarwe, nagu sennine rahaminister asjalikult on näidanud, nii kaugele wiima, et meie ühe miljardi kaheksasaja miljonilisest puudujäägist rohkem alles ei jäta, kui kolm- kuni neli- ja maksimum wiissada miljonit. Mis see aga tähendab, seda wõidakse omale selgeks teha, kui teie pea puudujäägi allikate wõtate. See on awalikuks saanud saladus, et meie riigikaitse sünnitab rohkem kulusid, kui meil üldse sissetulekuid on. Et see oleks kodanliku walitsuse süü, seda wõiwad hüüdsõnadena liikuma panna need, kes asjast aru ei saa wõi ei taha aru saada. Kui teie wõtate tõeliku seisukorra ja näete, et käesolewad kuluarwed on Eesti wabaduswõitluse pärandus, ja et seal oleks jõutud koalitsiooniwalitsuse wõi kindla enamuswalitsuse ajal sadasid miljoneid maha suruda, seda ei saa tõelik arwustaja mitte öelda. Oli tarwis meie sõjawäge lipu all pidada, siis kui rahu oli tehtud. Tagantjärele wõidakse muidugi ju öelda, et mis seda siis tarwis oli, kust sealt siis peale tuldi? Kuid tagantjärele ollakse ikka targem — raekojast välja tulles on raehärrad ikka targemad, kui uksest sisse minnes. (Wahelhüüe: Kas seletate seda oma kohta wõi?) Mina seletan seda sellepärast, et teie ikka tulete tagantjärele üttelema, enne ei olnud teid kuskil näha. Meie oleme nüüd niisugusel seisukohal, et meie peame midagi tegema nende eelduste ärakasutamiseks, mis meil praegu olemas on. Meie seisukord lubab meil sõjawäe reformi läbi wiia tõsise kokkuhoidmise mõttes ja meie peame seda tegema. Uus walitsus tahab seda teha, kuid miks meie selle juures kahtleme, on see, et küsimine on, kas seda suudetakse ja kuidas seda tehakse. (J. Temant, maal.: Teie ei suurtnud ka mitte!) Kui teie saate need andmed, mis sennise Wabariigi Walitsuse tegewuse kohta sellel alal käimas,

siis ei hüüa teie mitte-wahele. (Wahelhüüe: Miks teie siis leinate? J. Temant, maal: Laske teisi ka tööd teha!) Teie olete küll väga palju ära teinud Eesti riigis?! Keegi ei ole selles kõrges kojas nii halba osa etendanud, kui teie; seda wõin ma teile julgesti öelda. (Pahemalt poolt: Oh waene Temant!) Waadake selles mõttes wõime meie puhtsüdamlikult öelda: Tehke kõik, mis kokkuhoidmise mõttes soowitaw, kuid waadake, et teie riigi eelarwe kulude vähendamisega mitte ei unusta oma kohust riigikaitse vastu! Peame silmas pidama, et meie kokkuhoidmise suhtes mitte just eesrinnas riigikaitset ei kärbi. Sellepärast soowitan mina selles asjas äärmiselt ettewaatlilik olla ja kõik ettewaatus abinõud tarwitusele wõtma, kui sõjawäe reformi juurde asutakse, et eelarwe nõudeid rahuldades mitte sõjawäge purustada. Sellest ei kõneleda mitte üksikasjaliselt, aga ma hoiatan ette, et ühekülgsest ainult eelarwet silmas pidades talitada ei tohiks.

Mis muidu sisemisest korrast kõneldi, siis on see nähtawasti sennise sisepoliitika vastu sihitud, vähemalt on Asutawa Kogu liige Ast juhust kasutada katsunud, et sisepoliitika sennist seisukohta oma mõttes kritiseerida. Tema tahab loota, et imelikud nähtused, wõi iseäralikud, kuidas ta seda ütles, — meie sisepoliitilises elus nüüd kaowad. Kui nüüd sellele seletusele appi wõtma muid härra Ast'i seletusi ajaleheweergudelt, siis on sellel soowil oma kindel sisu. Seal tahetakse wist tähelpanu selle peale juhtida, et nüüd peab algama uus ajajärk teatawatel kodanikkude liikidel, kes senni sisepoliitika all väga on kannatanud. Need on peaaesjalikult need muulased optandid, kes piiri peal on kannatama pidanud. Sellest wõib pärast kõneleda. Kuid ütlen niipalju, et iseäralikku ristsõda, nagu seda mõned ajalehed omal ajal algatasid protesteerides, et esimeses rinnas opteeritakse muulased, teie wist ära unustanud pole. Seal olid arwud liialdatud, nagu oleks ei tea mis kõik weel tehtud. Lihtsalt närwiliselt on siin otsustatud ja liialdatud. Ka nüüd ei saa mitte kõiki rahuldada, aga seda arwan ma, et sisepoliitikas meie tulewasel siseministril tuleb käia selle järele, mida üldine tarwidus nõuab ja mitte nõnda, kuidas üks wõi teine ringkond soowib. (Wahelhüüe keskelt: Kas nõnda, kui „Estonias“?) Mis seal tehti? (L. Johanson, sd.: Seal oli

kaitsepolitsei paraad.) Teil on wahest palju põhjusi kaitsepolitsei peale pahane olla. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Ei, ta on liig rumal selleks.) Mis teil siis seal südame peal kipitab?

Lugu on see, et kaitsepolitsei meil ikkagi riigiorgan on, kelle teeneid meie wiimase poolaasta jooksul oleme küllalt hinnata suutnud. Mina soowitaksin, et uus walitsus sisepoliitika alal mitte seda teed käima ei hakkaks, mida walimiste eel nii väga käima kisub. Tahetakse meeldida, kuid see pole riiklikus mõttes igakord mitte kasulik. Sellepärast soowitan ma, et wabadused maksma pandaks, aga käidaks ka ühtlasi riiklikku teed seaduslikkuse ja korra mõttes. Ei ole mitte wõimalik meie noores riigis, kui keegi tahab Kerenskiiks minna ja suuri wabadusi maksma panna, nagu tol ajal. (Wahelhüüe: Miks siis mitte?!) Noh, kui keegi juba tahab Kerenskiiks minna, küll meie siis teda alasil taome, nii et tema kõwaks läheb. Meie ei taha siin mingisugust meealewaldust luua, aga sellepärast, et meil siin selles lühikeses deklaratsioonis on asju puudutatud, mida kergesti oma mõttes wõidakse seletada ja interpreteerida ühes wõi teises ringkonnas, siis soowitaksin ma uuele walitsusele kõigepealt just kindlalt jätkata seda tööd, mis meile tarwis oleks, et meie sisemises riigielus kindel igapidi kindlustatud oleks, ja et katastroof meie riigi eelarwe juures tulemata jääks. Muidugi peab ju riigi eelarwe puudujäägi kõrwaldamiseks kõik abinõud tarwitusele wõtma, kuid tehtagu seda nõnda, et teised riiklikud huwid selle all ei kannataks.

Wälis- ja kohtuminister O. Strandman: Ma pean uue walitsuse nimel sõna wõtma. Uus praegune peaminister on alles täna Tallinna jõudnud, ja et meie kõike sisemist seisukorda temaga weel ei ole jõudnud põhjalikult läbi rääkida ja selgitada, on temal ka täiesti wõimatu nende wäidete kohta, mida endine peaminister siin ette tõi, sõna wõtta wastuwaidlemiseks ja seisukorra selgitamiseks. Meie lühikeses deklaratsioonis on härra Tõnisson kõigepealt kõnealla wõtnud sõjaseaduse ärakaotamise. Ma ei tea, kui palju seal heasoowilikkust oli, hoiatust uue walitsuse vastu, kelle seisukord väga hästi teada, on aga väga palju. Ma pean siiski ütlemä — see hoiatus ei suuda heidutada uue walitsuse liikmeid

ses küsimuses, sest siiski meil on aeg, et meie sõjaseaduse kaotamisele peame asuma, ja kui praegu endine peaminister teisel seisukohal oli, siis on see sellest, et siin waated lähewad lahku praeguse seisukoha hindamises ja wõib olla, temal on andmeid, mida meil mitte ei ole, siis tuleks meie seisukoht rewideerimise alla wõtta. Kuid ma pean ütleva, nagu Asutawa Kogu liikmetel teada on, niipalju kui praegune walitsus oma seisukohta Asutawale Kogule ette on pannud, ei ole meil põhjust kahelda, et siiski see osa meie deklaratsioonis täitmist leida wõib. Ma toon näite ette. Meil oli eile sellekohane läbirääkimine endise siseministriga, kes küll mitte sõjaseaduse ärakaotamise poolt ei ole. Ma küsisin: „Ütle, sa tunned seisukorda nii hästi, kas on meil lood niisugused, et wõib täna wõi homme enamul maad wõtta, mis meie riigikorda kukutab?“ Ta wastas, et niisugust jõudu meil küll maal ei ole, et nemad närweeriwad meid ja sellepärast walitsus leiab paremaks niisuguse seisukorraga walitseda, et siis kergem on walitseda. Ma ei taha härra Martna poolt ettetoodud sõnu korrata, igatahes on meil kindel tahtmine teistmoodi asjaolusid hinnata ja teist süsteemi tarwitusele wõtta, pean ka rahwaesitajatele ütleva, et uuel walitsusel on kindel kawa, et ta ühtegi sammu, ka niisugust sammu ilma rahwaesitajateta ei tee, on wõimalusi, on komisjonid, kus ühte ja teist rahwaesitaja wõib ette tuua, seal selgust saada ja peale selle küsimust otsustada; siis on rahwaesitajatel wõimalus hoiatada ja ka seda eksisammu ära hoida, nii et ses mingit riiklikku hädaohu ei wõi tulla. Mis nüüd eelarwesse puutub, millest edasi härra Tõnisson rääkis, siis pean mina ütleva, et niipalju kui meie seisukorda arutanud oleme, meil siin teataw lahkuminek ilmawaates on. Ma pean ütleva, et praegune walitsus wiimasel ajal, aga ka enne, ei oleks mitte waewaks wõtnud Asutawale Kogule ja tema üksikuile liikmeile riigi rahalist seisukorda tutvustada. Nüüd on küll eelarwe kokku seatud, komisjon on tööle asunud, kuid suurem hulk finantsoperatsioone on rahwaesitajate teadmata ette wõetud. Meie rahaline seisukord on suuremale hulga rahwaesitajatele — ka mina kuulun sinna hulka, ehk küll huwitus on olnud riigi asjade wastu — päris teadmata. Meie kuuleme aga, et peaminister kõnekoosolekuid on pidanud, seal on pikalt ja laialt kõiki seletatud, vähemalt, kui ajalehe refe-

raate uskuda. on suurt rõhku pandud meie warade eksploateerimise peale, et meie warandus on Jõõpre soo, Narwa kosk, põlewkiwi jne. Pean ütleva, et siin on uue walitsuse seisukohast täielik lahkuminek wana walitsuse seisukohaga. Meie seisukoht on see, et wõib olla, et Narwa koskest ja põlewkiwist tõesti Eesti riik suure waranduse saab. (J. Tõnisson, rhw.: No eelarwet Narwa koseta ka ei saa tasakaalu wiia.) Kuid praegusel riigi eelarwe loomisel ei ole sellel mingit tähtsust, nemad wõiwad riigi eelarwet enam koormata, — meil tuleb kõigepealt piinlik kokkuhoidmine maksma panna, ja siis kui meie kõik oleme tulnud arusaamisele, et ainult siis wõime teha wäljaminekuid, kui meil selleks rahaallikad teada on, kust meie sissetulekut saame — muidugi wäljaminekuid on, eelarwet ei saa tasakaalu wiia ainult vähendamisega, siiski on meil lootust eelarwet tasakaalu wiia. Mis siis puutub nendesse kahte allikasse, millest siin eelarwe vähendamist kõigepealt oodatakse — sõjawäe vähendamine ja riigi raudteede eelarwe, siis pean ma ütleva, et uuel walitsusel on küll see tahtmine seda teed käia. Kui meil praegu ka wastawat komisjoni ei ole ja mingisuguseid andmeid, siis peab tulewikus seisukord wõetama, peab wastaw komisjon olema, ja ainult tema nõusolekul ja heakskiitmisel saab muudatusi meie sõjawäe koosseisus ette wõtta. Mis puutub raudteesse, siis pean ma ütleva, ilma et ma kedagi kritiseerida tahaksin, et kõik on olnud inseneerid, kes meie teedeministrite kohtadel asunud. Rahwaera-konna minister, kes wõrdlemisi noor mees, oli inseneer ja kellest wõib loota, et temal ja teistel küll oskust on, mida nad ülikoolis on õppinud, kuid kõigesuurem wilumus on selleks waja, et raudteed majanduslikult korraldada, kuidas raudtee sissetulekuid ja wäljaminekuid rehken-dada, selles ollakse täiesti eksiarwamisel. Meie seisukoht on siin tõsiselt tööle asuda, ja kui meie tahame tõsiselt tööd teha, siis peame wäljamaalt eksperdid kutsuma, sellekohased komisjonid asutama. (J. Tõnisson, rhw.: Peab asjata tundma.) Noh kutsume kas Saksamaalt wõi Inglismaalt isikud, kes kindla kawa kokku seaksid. (J. Tõnisson, rhw.: Üks muinasjutt.) Kui aga arwatakse, et seda üks inseneer teeb, siis ütlen ma, ei tule sellest midagi wälja. Meie kritiseerisime seda ja ma arwan, et

üks noor inseneer hoopis teisel alal tegew on olnud ja kui teda täna pannakse teedeministriks, siis ei suuda tema paari kolme aasta jooksul kindlat kawa anda. Tema wõib tehniliselt küll wedurite parandamist ja rööbaste panemist juhatada, aga kuidas majanduslikult saab asju parandada, seda tema käest loota ei wõi. Sellelt seisukohalt oleme meie paremaks arwanud teedeministeeriumi ühendada kaubandus-majandusministeeriumiga, kus tõesti kindel majanduslik kawa ekspertide najal tehtakse ja see maksma pannakse. See oli kõik, mis ma öelda tahtsin. (J. Tõnisson, rhw.: Ega palju teda ei ole. Naer.)

J. Seljamaa (töer.): Walitsuse seletuse puhul panen ette järgmise ülemineku-wormeli wastuwõtmiseks: „Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni ära kuulates läheb Asutaw Kogu päewakorras edasi.“

Juhataja A. Rei: Rhs. Seljamaa poolt on ette pandud liht ülemineku-wormel. (Hääletatakse.) Akl. Seljamaa ülemineku-wormel on nähtawa enamusega wastu wõetud. Sõna on isiklikus asjus rhs. Einbund'il.

K. Einbund (rhw.): Wälisminister Strandman tähendas, et tema endise sise-ministriga kõnelenud olla. (Wälis- ja kohtuminister O. Strandman: See oli endise siseministriga isand Hellat'iga.) Ah soo, härra Hellatiga, siis on see teine asi.

6. Riiklikkude tööstus- ja kaubandus-ettewõtete põhimäärused — raha-asjanduse komisjoni ettepanek.

Juhataja A. Rei: Peaministri poolt on ettepanek tehtud nimetatud päewakorra-punkt päewakorrast ära wõtta, sellepärast, et uus walitsus ei ole jõudnud selle kohta weel mitte seisukohta wõtta.

Raha-asjanduse komisjoni aruandja A. Oinas: Mina tahtsin ka isiklikult sarnase ettepaneku teha, sest et uus walitsus oma koosseisus ei ole jõudnud weel selle kohta seisukohta wõtta. Põhimäärus on eelmise Wabariigi Walitsuse poolt wälja töötatud, et Asutawale Kogule kinnitamiseks ette panna, et aga uus walitsus ei ole jõudnud weel seisukohta wõtta, siis ei ole siin praegu mitte otstarbekohane seda arutama hakata.

Juhataja A. Rei: Peaministri poolt on ettepanek tehtud käesolew päewakorra-punkt päewakorrast ära wõtta. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Seega on tänane päewakord läbi. Ettepanek on tehtud järgmise koosoleku aja määramine juhatuse hooleks jätta. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Kuulutan koosoleku lõpetatuks.

Koosolek lõpeb kell 8.30 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu esimees **A. Rei.**

Abisekretäär **A. Jürman.**